

АНОТАЦІЯ

Мельничук О. В. Система підготовки викладача англійської мови в університетах Великої Британії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». – Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк; Хмельницький національний університет, Міністерство освіти і науки України, Хмельницький, 2021.

Дослідження присвячене цілісному порівняльно-педагогічному аналізу системи підготовки викладача англійської мови в університетах Великої Британії.

На основі аналізу наукових здобутків вітчизняних та зарубіжних учених актуалізовано важливість вивчення британського досвіду підготовки викладача англійської мови. В умовах формування загальноєвропейського освітнього простору актуалізується запит на викладача, здатного працювати в різних освітніх системах і культурах. Незважаючи на суттєві відмінності підготовки викладача англійської мови у Великій Британії та Україні (історичні, культурні, наукові, соціальні), функційна подібність систем вищої освіти обох держав дає можливість творчо використати конструктивні ідеї британського досвіду для вдосконалення професійної підготовки викладачів англійської мови в Україні.

Проведений аналіз наукових джерел показав, що британська система вищої освіти має тривалі університетські традиції й раніше багатьох європейських країн усвідомила та здійснила довгий і складний шлях реформ і впровадження інновацій, що має логічний, послідовний, поміркований, поступовий характер. Основними особливостями реформування сучасної вищої освіти у Великій Британії є, з одного боку, спрямованість на інтеграцію до європейського освітнього простору, а з іншого – намагання зберегти баланс між інноваціями та традиціями.

З'ясовано, що система підготовки викладача англійської мови в університетах Великої Британії являє собою динамічну неперервну структуру, яка складається з п'яти циклів: початковий (довузівський); перехідний (неповна вища освіта); базовий (вища освіта, здобуття першого наукового ступеня та диплома вчителя), післядипломний (магістерський), післядипломний (докторський).

Встановлено, що структура професійної підготовки викладача англійської мови в університетах Великої Британії є багаторівневою (бакалавр, магістр, доктор). На рівні бакалаврату основна увага зосереджена на загальній соціально-гуманітарній підготовці й вивченні фахово-орієнтованих дисциплін. Особливість магістратури полягає в тому, що до неї вступають студенти, які вже мають не тільки вищу освіту, а й практичний досвід роботи викладачем. В усіх циклах навчання велику цінність має практична підготовка студентів (їй відведено близько третини навчального часу). Загалом, викладач англійської мови повинен мати якнайменше ступінь бакалавра та три роки досвіду роботи в галузі. Для професійної діяльності в коледжі й університеті необхідний ступінь магістра (доктора наук).

Проаналізовано структуру академічних посад в університетах Великої Британії: професор (professor), лектор-доцент (reader), старший лектор (senior lecturer, senior teaching fellow, principal lecturer), лектор (lecturer, teaching fellow), асистент лектора (assistant lecturer, demonstrator, seminar leader, associate lecturer, graduate teaching assistant), запрошений професор (visiting professor). А також почесні звання: почесний професор, почесний доцент, почесний лектор. Виявлено, що існують загальні вимоги щодо обіймання посад викладача англійської мови, проте кожен університет висуває власні критерії. Розглянуто вимоги до посади старшого лектора, лектора-доцента та професора на прикладі університету Варвік (University of Warwick).

Зазначено, що магістерські програми підготовки викладача англійської мови ґрунтуються на положенні, що викладання в університеті – складний,

цілісний процес, який передбачає такі складові: педагогічну компетентність; знання особливостей процесу навчання студентів, колегіальність, розуміння професійних особистих цінностей; усвідомлення науковості викладання та навчання у закладі вищої освіти.

Зазначено, що університети Великої Британії пропонують програми підготовки викладача англійської мови, які ґрунтуються на вимогах професійних стандартів. Питаннями розроблення професійних стандартів займаються Академія вищої освіти (Higher Education Academy – HEA), Асоціація професійного та освітнього розвитку науково-педагогічних працівників (Staff and Educational Development Association – SEDA). Академією вищої освіти було запропоновано й уведено в дію Національну Рамку професійних стандартів для викладачів (National Professional Standards Framework for Teaching and Supporting Learning in Higher Education), в тому числі для викладачів англійської мови. У центрі даної Рамки – розуміння особливої природи викладання у вищій школі, повага до автономії навчального закладу, прийняття необхідності підвищувати якість навчання та викладання.

З'ясовано кваліфікаційні вимоги до професійних знань і цінностей викладача згідно з Національною Рамкою професійних стандартів для викладачів (National Professional Standards Framework for Teaching and Supporting Learning in Higher Education). Викладачі англійської мови, у процесі своєї професійної діяльності мають послуговуватися такими цінностями: розуміння потреби у досконалості володіння англійською мовою; професіоналізм і етичні норми; ставлення до кожного студента, як до унікальної особистості, зі своїми власними потребами, здібностями, мотивацією та створення для кожного із них рівних умов доступ до навчання та власного розвитку; постійна рефлексія щодо професійної практики, яка є одним із потужних засобів самовдосконалення, пошуку та втілення нових ідей; постійний особистий професійний розвиток та вдосконалення процесів викладання і навчання мови.

Наголошено на тому, що основними сферами (видами) діяльності викладача англійської мови у закладах вищої освіти є: розроблення освітніх програм та планування навчальних заходів; викладання та/або супровід навчання студентів; оцінювання результатів навчання студентів та забезпечення зворотного зв'язку; створення ефективного освітнього середовища, здійснення супроводу навчання студентів; здійснення постійного професійного розвитку з предметів / дисциплін і методики їх викладання, що включає в себе дослідження та оцінювання професійної практики. Важливим нормативно-правовим документом у роботі викладачів англійської мови є Стандарт викладання в університеті (Standards of University Teaching, 2013), в якому представлено стандартизовані описи предметних галузей (subject benchmark statements).

Проаналізовано структуру предметної галузі «Англійська мова» для бакалаврів (Bachelor's degrees with honors), яка містить такі компоненти: цілі, опис, завдання; основні принципи; сфера застосування англійської мови; знання з предмету й професійні навички; форми викладання, навчання та оцінювання. Описано три моделі підготовки викладача англійської мови в університетах Великої Британії: паралельна, послідовна, альтернативна. Інтенсивно застосовують активні методи навчання, що забезпечують моделювання професійних ситуацій, формування вмінь і навичок вирішення задач, розвивають креативне мислення майбутнього викладача англійської мови.

Зміст освіти спрямований на розвиток професійних компетентностей (професійно-комунікативної, технологічної, адаптивної, дослідницької). Поточний і підсумковий контроль якості професійної підготовки викладача англійської мови здійснюється із залученням стандартів, розроблених агенцією педагогічної освіти (Teacher Training Agency (TTA)).

Проаналізовано форми професійного розвитку викладача англійської мови (курси та конференції, професійне спілкування, методичні об'єднання та

дисциплінарні спільноти, консультації експертів, особисте дослідження, навчання за допомогою дії, навчання за допомогою викладання, стажування, ведення щоденника молодого викладача) та окреслено вимоги щодо означеного процесу: перебувати в постійному науковому пошуку, оволодівати новими методиками викладання, займатися самоосвітою, вдосконалювати зміст навчального плану, розробляти інноваційні методи тощо.

Запропоновано модель підготовки викладача-дослідника англійської мови в системі вищої освіти Великої Британії, що включає низку взаємопов'язаних компонентів: цінності професії, особистісні та професійні якості, дослідницька позиція, ключові компетентності, дослідницькі вміння (гностичні, конструктивні, прогностичні, рефлексивні, комунікативні, експресивні, сугестивні та ін.), які забезпечують зміст, процес і результат, технології професійної підготовки на основі дослідницької діяльності, валідність результатів дослідження.

Здійснено порівняльно-педагогічний аналіз підготовки майбутніх викладачів англійської мови в університетах Великої Британії та України, виокремлено спільні та відмінні підходи. На підставі аналізу обґрунтовано можливість використання конструктивних ідей британського досвіду для розвитку й удосконалення професійної підготовки майбутніх викладачів англійської мови в Україні. Конструктивні ідеї британського досвіду знайшли відображення у розробленому навчально-методичному забезпеченні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *уперше* у вітчизняній педагогічній науці *виявлено* особливості системи підготовки викладача англійської мови в університетах Великої Британії (циклічність, багарівневність, неперервність; стандартизація змісту освіти на засадах компетентнісного підходу; збереження балансу між освітніми інноваціями та традиціями; дослідницько орієнтована підготовка; підтримка професійного розвитку та самоосвіти); *охарактеризовано* зміст та форми підготовки та професійного розвитку викладача англійської мови (курси та конференції,

професійне спілкування, методичні об'єднання та дисциплінарні спільноти, консультації експертів, особисте дослідження, навчання за допомогою дії, навчання за допомогою викладання); *описано* професійну компетентність викладача англійської мови (зміст, складові, критерії, структурні компоненти); *розроблено* компетентнісну модель підготовки викладача-дослідника англійської мови у Великій Британії (зміст, методи навчання, форми організації, компетентності, засади, етапи); *виконано* порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки викладача англійської мови в університетах Великої Британії та України; *обґрунтовано* можливості використання конструктивних ідей британського досвіду для удосконалення професійної підготовки майбутніх викладачів англійської мови в Україні;

– *удосконалено* змістове та науково-методичне забезпечення професійної підготовки викладача англійської мови в Україні з урахуванням особливостей британського досвіду через розкриття особливостей інтеграції методичної та дослідницької діяльності (підготовка викладача-дослідника, самоосвіта, оволодіння новими методиками викладання англійської мови, розвиток рефлексивного мислення, використання проєктів, типологія зв'язків між викладанням та дослідженням, стратегії розвитку зв'язків між викладацькою та дослідницькою діяльністю); *уточнено* змістове наповнення понять «професійна підготовка викладача англійської мови», «професійна компетентність викладача англійської мови»;

- *подальшого розвитку набули* вимоги до професійної діяльності та професійної підготовки викладача англійської мови у британському досвіді; сучасні тенденції розвитку системи вищої освіти у Великій Британії; методичні підходи до професійної підготовки викладача англійської мови в Україні.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробленні методичних рекомендацій «З досвіду підготовки викладачів іноземної мови до педагогічної діяльності у Великій Британії» на основі досвіду підготовки викладачів іноземних мов у Великій Британії в магістратурі та докторантурі на

прикладі Бірмінгемського університету (Англія), Університету у Кардіффі (Уельс), Університету Стратклайда (Шотландія).

Отримані результати можуть використовуватися в дослідженнях з теорії та історії педагогіки, порівняльної педагогіки, педагогіки вищої школи, при розробленні освітніх програм за спеціальністю «Педагогіка вищої школи», «Мова і література (англійська)», а також для розробленні спецкурсів і проведення спецсеминарів як у системі підготовки викладачів закладів вищої освіти, так і в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Матеріали дослідження сприятимуть подальшому реформуванню системи вищої педагогічної освіти в Україні, поглибленню змісту підготовки та професійного розвитку викладачів англійської мови, слугуватимуть базою для досліджень з теорії і методики професійної освіти, педагогічної компаративістики, загальної педагогіки.

Ключові слова: викладач англійської мови, система вищої освіти, заклад вищої освіти, професійна підготовка, зміст освіти, магістерська програма, компаративний аналіз, професійна компетентність викладача англійської мови, Велика Британія.